

Hlína žije!

Metodický materiál pro učitele

Hlína je jedinečné médium nejen v umění, ale i při pedagogické či arteterapeutické práci. Její podoba může být různá. Nemusí být jen materiálem k vytvoření vypáleného výrobku. Vlastnosti hlíny nás mohou mnohým obdarovat i v průběhu tvořivého procesu. A to tehdy, když se jí necháme vtáhnout, oslovit a inspirovat...

Ruce v hlíně aneb zažít dotek

Hlína ze všeho nejvíce oslovuje náš hmat. Haptika je důležitou a nedílnou součástí denního života. Zatímco optika nám ukazuje to, co je vzdálené, haptika "hovoří" o blízkosti, kontaktu a vztahu. Je v ní něco velmi intimního. Obzvláště v dnešní době stojí za to jejímu rozvoji věnovat patřičnou pozornost.

Inspirace pro rozvoj haptiky u dětí

- Mačkání různých materiálů (papíry různé gramáže, alobal, plastelína, hlína, suché listí).
- Dotýkání se rukou různých materiálů (různé povrchy přírodní i umělé, hmatové pexeso, hmatové pytlíčky).
- Hlazení domácích mazlíčků a zvířat.
- Být dotýkán druhým - hladíme dítě jemně po tváři či ruce peříčkem, ovčím rounem, hedvábím.
- Posilování vnímání jednotlivých částí těla - obalování do různých materiálů (látky, papír, alobal, hlína), noření se do vody teplé i studené, omývání se pod proudem vody, omývání rukou pod vodou houbičkou - od prstů až po předloktí), mazání olejem či krémem, malování prsty řídkými barvami či tekutou hlínou, malování nohama.
- Malování rukama v tekutém škrobu nebo pěně z šamponu.
- Dotek nohou - bosá chůze po různých površích, zažívání tepla, chladu, mokra, sucha, tvrdosti a měkkosti.
- Zakoušení tlaku - přetlačování (páky), vzájemné zalehnutí, pokládání kamenných valounků nebo kuliček hlíny na různé části těla.
- Otiskování okolního světa do hlíny, hledání jeho struktur a zajímavých tvarů.

Zažít sebe ve vztahu s hlínou

Jaká je hlína?

Teplá, studená, měkká, tvrdá, špinavá, blátivá, život dávající, poddajná, tvárná, pulsující, něžná, ženská, nestálá, proměnlivá, hladivá a něžná. A jaká je hlína pro vás? Co ve vás

vyvolává? Jaké pocity a emoce? Jaké kvality jsou shodné s těmi našimi vnitřními a které nám naopak chybí?

Seznámení s hlínou

Hlína v leččems připomíná živou bytost. Je také možné k ní přistupovat jako k člověku. Než přejdeme ke vztahu, je dobré si ji okouknout, osahat, oťukat, zjistit, co je vlastně zač. Nejlepší seznámení je prostřednictvím hry, zážitku a experimentu.

Tipy na aktivity

- Zkoumání hlíny všemi smysly - očíhávání, chutnání, hlazení se hlínou.
- Zahřívání hlíny v rukou.
- Házení hlíny o zem - ventilace energie a přetlaku.
- Házení hlíny v kruhu - slouží k překonání obav z něčeho nového, k postřehu, okamžité reakci.
- Posílání kousku hlíny v kruhu - změna tvaru, otisky všech zúčastněných.
- Bubnování do hlíny - 2-3 cm tlustý koláč, bubnujeme do rytmu a prokrvujeme prsty a dlaně.
- Modelování poslepu - vytvoření kuličky, misky, zvířete bez použití zrakové kontroly.
- Hlína jako matrice pro otisk - ruky, těla, okolního světa.
- Hry s kuličkou - kutálení ve dvojici, kutálení na cíl, házení na cíl.
- Tvoříme svůj svět - modelování z kusů hlíny svých ostrovů, domů, zemí a vzájemné propojování.
- Bahniště v bedně, krabici, plechu - kombinace hlíny, vody a figurek z kindervajíček atd.
- Malujeme hlínou -.Hlína v podobě tekutého šlikru je výborným materiálem pro experimentální kresbu a malbu. Děti uspokojuje silná a výrazná stopa, krycí schopnost a plastičnost naředěné hlíny.
- Hliněná omalovánka
- Házení hlínou

Zažít hlínu v přírodě

Hlína jako země, po které chodíme. Kde ji můžeme vidět, kde se jí můžeme dotknout? A kde jsou silnice z betonu a asfaltu? Můžeme ji cítit skrze bosé chodidlo nebo ji zkoumat rukama. Jaká je oranice na poli? Jaká je udusaná polní cesta?

Tato hlína, chcete - li zemina nebo půda, nabízí odlišné kvality než průmyslově vyrobená keramická hlína. Není tak kompaktní, měkká a tvárná. Nedá se tedy využít přímo k modelování, pomineme - li jílovitou hlínu z břehů potoka. Přesto však oslovuje naše smysly. Láká nás ke kontaktu, ať už jsme děti nebo dospělí, zahradníci nebo umělci.

Tipy na aktivity

Kaluže

- malování netradičními “štetci” - klacky, metličky z větviček
- přeskakování kaluží
- vytváření obrazů - krajin, postaviček, mostů z klacků či kamenů

Stopaři - hledání stop a otisků v hlíně

Kdo tudy šel? Jak vzniká stopa?

Lovci stop

Na kousek keramické hlíny otiskujeme kůru stromů, strukturu kamenů a jiné přírodniny.

Zahradničení

Sázení semínek, klíčení, pěstování rostlin v květináčích i na zahradě.

Blátivá kuchyně

Dopřejte dětem tento experimentální herní prvek, který v zahraničí nese název “mud kitchen.” Děti mají možnost užít si v dostatečné míře přímý kontakt s blátem či hlínou, kterou mohou kombinovat s jiným přírodním materiálem. Děti mohou trhat, mačkat, krájet, strouhat, míchat, vylévat a mnoho dalšího. Hlínu lze kombinovat s přírodninami, které naleznou v okolí (květiny, listy, trávy, šišky, kamínky, písek). Pro umocnění aktivity je dobré dětem dopřát opravdové vyřazené kuchyňské náčiní - pánve, rendlíky, příbory, struhadlo atd. Jaký to má smysl? Zde opravdu nejde o výsledek, pouze o experimentování a radost z procesu. Děti si rozvíjejí jemnou motoriku, učí spolupráci a navíc hry s blátem podle posledních výzkumů skvěle posilují imunitu.

Bahniště

V mnoha lesních školkách nebo i na zahradách podobně smýšlejících rodičů můžete najít místo klasických pískovišť tzv. bahniště. Děti si zde mohou užívat kombinace hlíny, bláta a vody opravdu ve velkém. Často v nepromokavých oblečcích v období deštivého podzimu, anebo naopak jako osvěžení v parném létě.

Zažít se v hliněném poli

Jednu z možností, jak se zažít v hlíně, nabízí arteterapeutická technika Práce v hliněném poli. Jedná se o techniku, která pochází z Německa, kde byla v 80. letech založena profesorem Heinzem Deuserem.

Dítě nebo dospělý má k dispozici bedýnku s hlínou, nádobu s vodou a jako jediný nástroj své vlastní ruce. Může s hlínou dělat cokoli, co v dané chvíli potřebuje. Může ji hladit, mačkat, bouchat, vytvářet objekty či krajiny. To vše dělá v doprovodu vyškoleného průvodce.

Při terapii nejde o obsah, ale o způsob, jakým je dílo tvořeno. Vychází se z pohybů prstů i celkových pohybů dítě. Zkušený terapeut je schopen rozpoznat potřeby, které si dítě v hlíně potřebuje dosytit a svými intervencemi mu pomáhá je naplnit.

Více info: <http://www.hlinenepole.cz/>

Jak na to aneb Cesta k hotovému výrobku

Každá tvořivá i řemeslná práce je součástí procesu, která má svůj začátek i konec. Je důležité, aby děti viděli a pokud možno zažili jednotlivé jeho části. Co vše je potřeba od nápadu až k jeho realizaci. Dle věku dětí je možno jednotlivé fáze upravit, dítěti pomoci nebo část práce za něj udělat. Je třeba mít na paměti, že to, co nám přijde jako samozřejmé, může být pro děti ještě neobjevené a fascinující.

(jaknato1)

Motivace

Při pedagogické práci klademe na motivaci velký důraz. Skrze prožitek z hry, vyprávění nebo imaginace v úvodu samotné výtvarné aktivity může dítě zpracovat námět osobitě a originálně. Nejde nám jen o to, aby dítě řemeslně okopírovalo výrobek dle předlohy, ale aby do něj vneslo svůj prožitek a vlastní vnímání reality.

Proto na hlinu nespěchejme. Dejme dětem čas se připravit, zažít si, nakreslit, zahrát všechno to, co má být přeneseno do hlíny.

Příprava pracovního prostoru

Každé dítě by mělo mít své pracovní místo. Dle možností si je může samo připravit. Děti si nachystají modelovací podložku. Pokud budou pracovat s válečkem, připraví si i plátěnou hadru na podložení, aby se plát hlíny nepřilepoval k podložce.

Zpracování hlíny a její příprava na práci

V dnešní době mají děti k dispozici krásně strojově zpracovanou hlinu. I přesto je fajn si ji v úvodu práce zpracovat a "oživit". Když hlinu v rukou mačkáme a boucháním ji zbavujeme bublin, tak se s ní vlastně vítáme a seznamujeme. Vnímáme její barvu, tvar, teplotu, tuhost a ladíme se na nadcházející aktivitu.

Práce na hliněném objektu - výrobku

Zvolíme techniku a postup odpovídající věku a dovednostem dítěte. Není nutné (někdy je to zcela nežádoucí) mít "ukázkový výrobek." Vhodnější je postupovat se skupinou dětí krok za krokem a postupně společně "rodit" a dotvářet výrobek.

Kromě kreativního vyjádření dítěte podporujeme řemeslnou složku práce s hlinou. Učíme děti konstruovat objekty řemeslně tak, aby "přežil" výpal v peci, a vysvětlujeme, že na některé formy práce jsou lepší jiné materiály (např. vykrajovat vykrajovátky je lepší z těsta nebo plastelíny, nepoužívat lis na česnek).

Důležitá je i míra zasahování do dětského výrobku. Oceňujeme vlastní invenci i případné odklonění od postupu. Poskytujeme podporu zejména v technické stránce tvorby (stabilita, přilepení některých částí atd.), ale výtvarné pojetí necháme na dítěti a jeho současných vývojových možnostech.

Zahlazujeme okraje a hrany výrobku, tak aby po výpalu byly příjemné a hladké na dotek. Nezapomeneme na podpis nebo značku na výrobku.

Úklid prostoru

Po dokončení výrobku je čas na úklid pracovního místa. Je třeba vysbírat zbylou hlínou a otřít pracovní desku a místo mokrou houbičku.

Glazování, dokončení, instalace

Po výpalu probíhá většinou glazování, další výpal a dokončovací práce na výrobku. Práce s hlínou je časově náročná a obsáhne často několik vyučovacích jednotek. Není nutné tvořit rychle jeden výrobek za druhým. Dejte sobě i dětem dostatek času na naladění se a setrvání u jednoho tématu. Hodinu, v níž glazujete výrobek, využijte k hrám a doprovodným výtvarným aktivitám vztahujícím se k tématu. Více času vám dovolí jít více do hloubky nebo si vyzkoušet krátkou prožitkovou hru s hlínou.

Pokud používáte k dokončení jiné materiály, využijte je ke hrám a experimentům.

Hotové výrobky můžeme opatrně instalovat v prostoru třídy nebo i zahrady. Můžeme vytvořit fotodokumentaci či točit krátká videa. Výrobky lze také položit na kreslicí čtvrtku a dotvořit jim kresbou životní prostor.

Závěrečná reflexe

V artefietice se o procesu tvoření hovoří jako o cestě tam a zase zpátky. Na začátku je nějaká výzva nebo překážka, které se učím překonat. Hledám možnosti a nejlepší cesty, narážím na slepé uličky. Po návratu - dokončení výrobku v tomto případě - už nic není jako dřív. Reflexe slouží právě k tomu, abychom prozkoumali, co jsme na této cestě našli, co jsme se naučili, jak jsme spokojeni nebo čeho bychom se třeba rádi příště vyvarovali.

Reflexe výtvarných aktivit vede k rozvoji komunikačních a sociálních dovedností s důležitým přesahem do reálného života. Již od nejútlejšího věku vedeme děti k tomu, aby vyjadřovaly své názory a pocity. Obzvlášť pokud pracujeme s prožitkem a zároveň s hlínou, která vyvolává mnoho emocí. Na závěru každé kapitoly naleznete inspiraci, jak provést závěrečnou reflexi jednoduše a hravě i s těmi nejmenšími dětmi.

Techniky práce se šlikrem

Rezerváž hlínou kombinovaná s kresbou pastelem

Materiál

perlan, šlikr, suché pastely, štětce, ubrousky na utření, lak na vlasy ve spreji

Postup

Děti si namáčí jednou rukou štětec do šlikru a druhou použijí jako malovací podklad. Pomalovanou ruku otiskneme na perlan. Můžeme si otisknout i druhou stejným způsobem. Klademe důraz na proces: Jaké to je sám se hladit? Studí to? Lechtá to? Je to fuj? Hliněný otisk necháme řádně zaschnout. Poté plochu kolem otisku pomalujeme suchými pastely. Můžeme kreslit i přes hlínu. Obzvláště v těsné blízkosti otisků používáme spíše tmavší barvy, aby po vypláchnutí byl otisk dosti zřetelný. Pastel rozmažeme prsty, aby co nejvíce pokryl plochu. Malbu zafixujeme lakem na vlasy a opatrně vypláchneme pod tekoucí vodou. Necháme uschnout. Hotové obrazy vlepíme do okna nebo na zeď.

Tip: Stejným způsobem by bylo možné ozdobit například tričko. Jen místo pastelů by se použily barvy na textil.

Africká batika

Materiál

perlan, tričko bílé nebo světlé barvy, bílá taška, modrá barva na textil, barva Remakol (drogerie), keramická hlína nebo jílové bláto, špachtle, ploché štětce, noviny

Postup

Do trička vložíme vrstvu novin proti prosáknutí. Modrou textilní barvu smícháme s Remakolem v poměru cca 1:1. Barevnou směs smícháme s hlínou v poměru 1:1 a dobře rozmícháme do hladké kaše bez hrudek. Směs by měla mít hustotu pasty. Hliněnou barvu nanášíme a zatíráme do trička ve větší vrstvě špachtlí nebo plochým štětcem. Hotovou kresbu necháme důkladně zaschnout.

Vypírání - batikování provádíme studenou vodou, aby se barva do látky zaprala. Zcela suchou kresbu lehce pokropíme studenou vodou, aby se barva lehce vodou nasákla. Látku zmačkáme a obarvené části zatíráme do volných neobarvených ploch. Díky "zašmudlání" se modrá barva zapere pomocí studené vody do celého trička a to získá modrý nádech. Poté zbylou barvu z kresby opatrně vypláchneme pod tekoucí vodou. Tričko už nemačkáme a nedrhneme. Na suchá trička můžeme tisknout lodě a námořnické motivy.

Po uschnutí zažehlíme a pereme běžně v pračce do 40°C.

Text byl převzat a upraven z knihy: Rubešová, Radka: Ruce v hlíně. Portál, Praha 2016

O lektorce:

Radka Rubešová

Výtvarná pedagožka, lektorka, arteterapeutka a spoluautorka řady knih o prožitkové výtvarné výchově pro rodiče a děti.

Ráda v lidech probouzí jejich skrytý tvořivý potenciál skrze výtvarné techniky a přístupy.

“Mám ráda improvizaci a práci s přítomným okamžikem, kdy se při tvoření ve skupině nechávám nést aktuální situací s důvěrou v sebe, své znalosti a zkušenosti na tomto poli.

Aktuálně se zabývám hlínou a jejím terapeutickým potenciálem pro děti i dospělé.

V současné době pracuji jako pedagog v SVČ Lužánky. Kromě toho lektoruji pedagogy MŠ v oblasti prožitkové výtvarné výchovy a tvořím onlinekurz pro rodiče Tvoříme společně. Mám podporujícího muže a tři děti. Ráda tancuji a učím se nové věci.”

www.radkarubesova.cz

www.tvorimespolecne.cz